

הרב יואל נחשון

מאכלות אסורות במלחמה

הרמב"ם בהלכות מלכים פ"ח ה"א קובע:

"חלוצי צבא כשיכנסו בגבול הגויים ויכבשום וישבו מהם, מותר להם לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים. וכן שותה יין נסך. מפי השמועה למדו, 'ובתים מלאים כל טוב', ערפי חזירים וכל כיוצא בהם."

וכבר דנו נושאי הכלים ברמב"ם על מקורותיו, ומוסכם שהרמב"ם מסתמך על הגמרא בחולין דף יז ע"א. ונראה ג"כ, שאינו מחלק לגבי היתרו בין מלחמת מצוה לרשות. הגדרתו של הרמב"ם לגבי ההיתר "אם ירעב ולא מצא מה יאכל" נידונה בנושאי הכלים, וכבר שאל הכסף משנה המציאות שאליה מתכוון הרמב"ם. שהרי אם הרעב מצוי הרי זהו גדר פיקוח נפש ומותר ממילא לאכול, ומאידך, אם יש מה לאכול, מדוע שיהיה מותר בדבר איסור? ומתוך הכסף משנה "ואין כוונתו במי שהוא מסוכן מחמת רעבון, דהא פשיטא, ואפילו אינו מחלוצי צבא נמי, אלא כשתאב לאכול ולא שכיח ליה היתרא". גם הרדב"ז על אתר מסביר בדעת הרמב"ם: "ולא איירי, שהם מסוכנים אצל הרעב, אלא שאינם צריכין לטרוח לבקש מאכל היתר, כיון שנכנסו לגבול העמים, אם ילכו לבקש מאכל היתר, יקומו עליהם העמים וכו'".

נראה כי נושאי הכלים מסבירים את הגדרת הרמב"ם ל"אם ירעב ולא מה יאכל" כמצב גבולי, המאפיין מצבי מלחמה. לא מדובר ברעב במובנו המקובל, שכן אז מותר לאכול הכל, אלא מדובר על מצה גבולי, שאינם רעבים אך לא מצוי להם מזון ברווח, מצב שעלול לפגוע במורל הלחימה, וייתכן שיהיו לו השלכות לפיקוח נפש. במצב זה, ורק בו, ניתן ההיתר על פי הרמב"ם, לפי נושאי כליו. על פי הסבר זה, ניתן להבין כי המלחמה יוצרת מצבים, שאינם קיימים בדרך כלל, והיתר מאכלות אסורות הוא מסוג אותם היתרים הבאים מכוחו של פיקוח נפש ציבורי בניגוד לפיקוח נפש של יחיד, ואשר על כן אנו לוקחים בפיקוח נפש של ציבור יותר אפשרויות וחששות, שכן בציבור האפשרויות והחששות רבים יותר ומגוונים יותר. לסיכום שיטה זו: המלחמה יוצרת מצבי פיקוח נפש רבים, שאחד מהם הוא מחסור, ואי שובע של לוחמים שמוליד את החידוש שפוסק הרמב"ם ב"חלוצי צבא".

שיטה אחרת בהגדרת הרמב"ם ב"אם ירעב ולא מצא מה יאכל" אפשר למצוא בחידושי מהר"ץ חיות על מס' חולין דף י"ז ע"א. הוא מסביר זאת על פי ההלכה הבאה ברמב"ם בהלכות מלכים פ"ח ה"ב: "וכן בועל אשה בגייתה אם תקפו יצרו. אבל לא יבעלנה וילך לו, אלא מכניסה לתוך ביתו, שנאמר: 'וראית בשביה אשת יפת תואר', ואסור לבעול אותה ביאה שניה עד שישאנה". טוען המהר"ץ חיות, שהסברא שעומדת מאחורי היתר אשת יפת תואר במלחמה היא אותה סברא בהיתר מאכלות אסורות. שכן ו' החיבור "וכן בועל אשה בגייתה" מלמדנו, ששתי ההלכות הן מאותו ענין ואותה סברא. לכן מאחר והיתר אשת יפת תואר הוא רק אם "תקפו יצרו", שכן

"דברה תורה כנגד יצר הרע", לכן גם בהלכה הראשונה צריך לומר, שמדובר במי שתקפו יצרו לאכול דבר איסור ודברה גם כאן תורה כנגד יצר הרע. ז"א: "מוטב שיאכלו ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבלות" כפי שאומרת הגמרא במס' קידושין. על פי שיטה זו, אין כל היתר כללי לאכול מאכלות אסורות אפילו כשמזון לא מצוי ברווח. אלא ההיתר הוא בדיעבד למי שתקפו יצרו, כך שמוטב שיאכל בהיתר ולא באיסור, כהיתר ליחידים. דעה זו מובאת גם בדברי בעל ה"תורה תמימה" על פרשת תצא.

מעניין שאף לא אחד מנושאי כליו של הרמב"ם וכן בעלי השיטה השניה ברמב"ם כמהר"ץ חיות, לא ראו את הרמב"ם בתשובות, שם מבאר הוא עצמו למה התכוון בחידושו. בתשובות הרמב"ם (הוצאת "חברת מקיצי נרדמים" תש"ך) סימן ר"א כתב: "אין לה דין יפת תואר, לפי שזאת נתייחדה בדין תורה, משום שהותר ליקחה לאשה באותה העת, ר"ל בעת הכיבוש, כשהיא בגיותה, מפני שלא דברה תורה אלא כנגד היצר, כמו שהותר להם באותה העת לאכול האיסורים ובתים מלאים כל טוב אפילו קדלי דחזירי". מכאן, שהרמב"ם בעצמו רואה את היתר מאכלות אסורות ואשת יפת תואר כענין אחד כשיטת מהר"ץ חיות, כשענין "דברה תורה כנגד יצר הרע" עומד ביסוד ההיתר בשניהם. כלומר, שיטת נושאי הכלים, הכסף משנה והרדב"ז, יכולה להיות נכונה בפני עצמה, כלומר, שקיים היתר מיוחד במצבי מלחמה מיוחדים, אך לא לזאת התכוון הרמב"ם, שכן הוא מסביר את כוונתו באופן מפורש בתשובותיו כאמור.

מדוע, אם כן, מתיר הרמב"ם מאכלות אסורות ואשת יפת תואר בביאה ראשונה במלחמה בהסתייגות של "דברה תורה כנגד יצר הרע"? צריך לומר כי שיטת הרמב"ם היא שאסור שתהיה הפרעה ומניעה כלשהי מהלוחמים להלחם. אסור שיוגבלו באופן שיפנה תשומת לבם מהמערכה. הם חייבים להתרכז בלחימה. לכן, גם אנשים מקצות העם שתקפם יצרם ל"אשת יפת תואר" או למזון אסור, נתיר להם בדיעבד, ובלבד שתשומת לבם לא תופנה מהמלחמה. בוודאי שהדברים לפי זה לא מכוונים לכלל, אלא למספר זעום של פורקי עול ומופקרים שאינם יכולים לעמוד ביצרם ושקיבלו היתר בדיעבד על מעשיהם.

Mr. Harry Lenson
West New York N.J.